

Anna Krakowiak-Bal

POTENCJAŁ GOSPODARCZY GMIN PRZYGRANICZNYCH POLSKI POŁUDNIOWEJ

Streszczenie

Na potencjał gospodarczy gmin składają się przede wszystkim: aktywność zawodowa mieszkańców i poziom ich dochodów, lokalny rynek pracy, poziom i rodzaj przedsiębiorczości, jak również stan środowiska naturalnego.

Potencjał gospodarczy decyduje o rozwoju ekonomicznym gminy czy regionu, warunkuje przemiany gospodarcze dotyczące wzrostu produkcji, zatrudnienia, inwestycji, rozmiarów funkcjonującego kapitału, dochodów, spożycia i in. wielkości ekonomicznych charakteryzujących gospodarkę od strony ilościowej (wzrost gospodarczy), jak również towarzyszące im zmiany o charakterze jakościowym.

Odpowiedni potencjał gospodarczy wpływa na podwyższenie standardu życia, zwiększenie produkcji, lepszą sytuację socjalną, większe bezpieczeństwo publiczne.

W artykule poddano ocenie potencjał gospodarczy gmin leżących na pograniczu polsko-czeskim i polsko-słowackim. Diagnozie poddano potencjał gospodarczy 70 gmin leżących wzdłuż południowej granicy Polski w województwach: dolnośląskim, opolskim, śląskim, małopolskim, i podkarpackim. Zbiór stanowiły 47 gminy leżące przy granicy z Czechami i 23 gminy na granicy polsko-słowackiej. W przeważającej liczbie są to gminy górskie lub ze specyficznymi utrudnieniami, zaliczone do obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania ONW. Jedną z szans rozwoju tych obszarów jest wykorzystanie ich położenia geopolitycznego, nawiązanie współpracy międzyregionalnej z gminami sąsiadujących państw o podobnych walorach dziedzictwa przyrodnicze-

go, kulturowego i potencjałe gospodarczym. Granica państwa nie musi oznaczać granicy dobrze rozwijającego się regionu. Ale, by dana gmina była atrakcyjnym partnerem dla pozostałych, musi oferować określony poziom usług i dysponować odpowiednim potencjałem gospodarczym.

Do oceny potencjału gospodarczego gmin wykorzystano wskaźniki stosowane w praktyce funduszy strukturalnych przy ocenie stanu gospodarczego regionów oraz przy określaniu ich potencjału rozwoju.

Słowa kluczowe: potencjał ekonomiczny gmin, polsko-słowackie pogranicze, polsko-czeskie pogranicze

1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA

Analizowany zbiór gmin zajmuje powierzchnię 8843 km² i jest zamieszkały przez 851 910 osób, przy czym gminy leżące na granicy polsko-czeskiej zajmują 4664 km² (53% całego analizowanego obszaru), a na granicy polsko-słowackiej 4179 km² (47%).

Średnia wielkość gminy wynosi 126 km², a średnia gęstość zaludnienia 152 osób/1 km². Największą gminą w zbiorze są Lutowiska (woj. podkarpackie), najmniejszą zaś Zawidów (woj. dolnośląskie). Największą gęstością zaludnienia charakteryzuje się Cieszyn, gdzie wielkość ta wynosi 1267 osób/1 km².

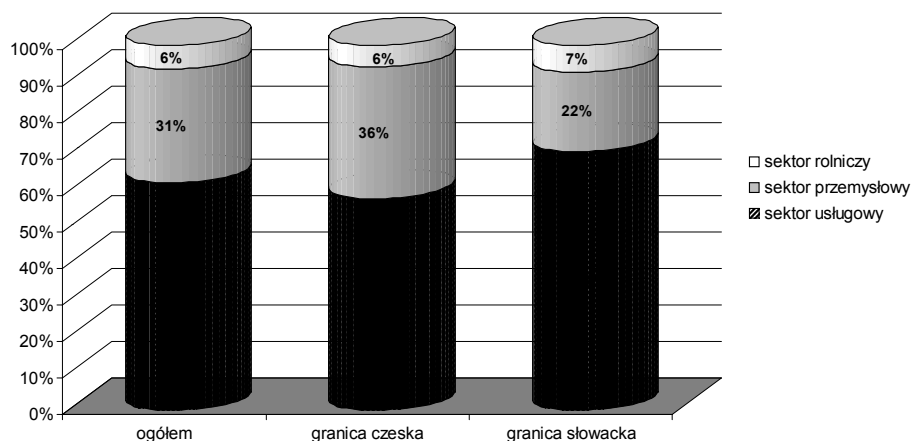
Dla całego zbioru udział ludności w wieku produkcyjnym wynosi średnio 62% ogółu ludności.

Tabela 1. Podstawowe charakterystyki gmin przyjętych do badań
Table 1. Basic characteristics of researched communes

	Powierzchnia [km ²]		Ludność [os.]	Gęstość zaludnienia [os/1 km ²]	Udział ludności w wieku produkcyjnym [% ogółu ludności]
	suma	średnia	suma	średnia	średnia
Wszystkie gminy przygraniczne	8843	126	851 910	152	62
Granica polsko-czeska	4664	99	622 601	189	62
Granica polsko-słowacka	4179	182	229 309	76	60

2. ANALIZA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA

2.1. RYNEK PRACY

Rysunek 1. Pracujący według sektorów gospodarki (według GUS 2004)

Figure 1. Working according to economies sectors (2004)

Uwidacznia się zróżnicowanie struktury pracujących w polskiej części pasa pogranicza w ramach poszczególnych województw i gmin.

Wzdłuż granicy polsko-czeskiej udział pracujących w sektorze przemysłowym i budownictwie kształtuje się od 7,5% w Branicach (powiat głubczycki) do 80,1 % w gminie Głuszycy (powiat wałbrzyski) (kraj: 29,2%).

Zmiany zatrudnienia w tym dziale determinowane są przemianami gospodarczymi dokonującymi się także w obszarach przygranicznych od początku lat 90. Pomimo to, w pasie pogranicza występują gminy, w których udział zatrudnionych w sektorze przemysłowym jest dominujący i kształtuje się powyżej 50%, jak ma to miejsce w gminach:

Głuszycy	80,1%	Mirsk	57,2%
Bogatynia	75,9%	Mieroszów	53,9%
Piechowice	70,1%	Nowa Ruda	52,0%
Zawidów	59,8%	Pietrowice Wielkie	50,2%
Leśna	59,0%		

Natomiast w gminach wzdłuż granicy ze Słowacją udział pracujących w przemyśle i budownictwie wahał się od 1,5% w Kościelisku do 79,8% w gminie Jeleśnia.

Udział zatrudnionych w sektorze przemysłowym przy granicy ze Słowacją jest znacznie niższy niż na pograniczu polsko-czeskim. Dominujący udział zatrudnionych w tym sektorze charakteryzował jeszcze tylko jedną gminę Komańcza (54,3%). Pozostałe gminy charakteryzuje zatrudnienie w przemyśle niższe niż 50%.

Postępujące zmiany strukturalne w gospodarce krajowej, także i w gospodarkach obszarów przygranicznych powodują, iż następują zmiany w strukturze zatrudnienia ludności na korzyść wzrostu udziału zatrudnienia w usługach.

Na pograniczu polsko-czeskim, w sektorze usługowym największy udział pracujących wystąpił w gminach Karpacz (90%) i Zebrzydowice (89%), najmniejszy w gminie Głuszyca (19,3%) – powiat wałbrzyski, wielkość dla kraju: 48,9%.

W polskiej części pogranicza ze Słowacją najmniej pracujących w sektorze usług było w gminie Jeleśnia (19,1%), podczas gdy najwyższy udział pracujących charakteryzował gminy: Krempna (98,8%), Kościelisko (93,6%), Bukowina Tatrzańska (92,7%), Lipnica Wielka (92,2%).

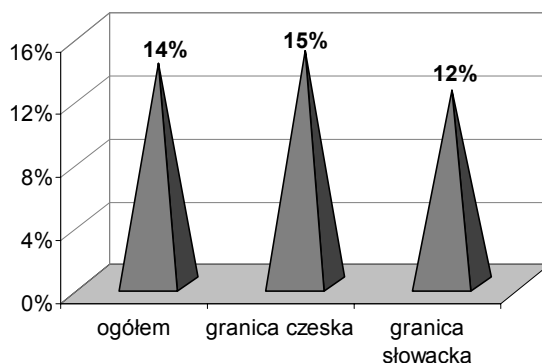
Rola branży usługowej w strukturze zatrudnienia powinna wzrastać kosztem branży przemysłowej (wiele przedsiębiorstw przemysłowych reprezentuje stare i schyłkowe gałęzie przemysłu, wymagające restrukturyzacji). Zadaniem polskich organów rządowych i samorządowych jest określenie niezbędnych warunków umożliwiających tworzenie nowych miejsc pracy w sektorze usługowym, w ramach zastępowania miejsc pracy utraconych w sektorach przemysłowych i rolniczym. Istotne jest podejmowanie działań na rzecz wspierania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w obszarze przygranicznym. W okręgach, w których rozwój jest zdominowany przez przemysł, problem malejącej liczby miejsc pracy łączy się z koniecznością ponownego ożywienia zdegradowanych terenów rolniczych, co wymaga wielkich inwestycji. Dla tych terenów szczególnie istotne wydaje się wdrażanie zasad wielofunkcyjnego rozwoju.

Branżowa struktura zatrudnienia wskazuje, że mieszkańcy analizowanych gmin przygranicznych znajdują również zatrudnienie w dziale obejmującym: rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo. Najwyższy udział pracujących w tym sektorze wystąpił w gminie Cisna leżącej przy granicy ze Słowacją (54,3%), kraj: 21,9%. Średnio, w przyjętym

zbiornie gmin udział sektora rolniczego w zatrudnieniu nie przekraczał 6% (rys. 1) i był nieco wyższy w gminach przy granicy słowackiej niż czeskiej.

O potencjale gospodarczym gmin świadczy również poziom bezrobocia. Wielkości stopy bezrobocia we wszystkich gminach i poszczególnych regionach przygranicznych przedstawia rysunek 2.

Najwyższą stopę bezrobocia wykazano w gminie Mirsk (woj. dolnośląskie) przy granicy polsko-czeskiej (39%). Najniższe bezrobocie charakteryzuje gminę Łapsze Niżne z woj. małopolskiego przy granicy polsko-słowackiej. Stopa bezrobocia wynosi tu 4,8%.

Rysunek 2. Stopa bezrobocia
Figure 2. Unemployment ratio

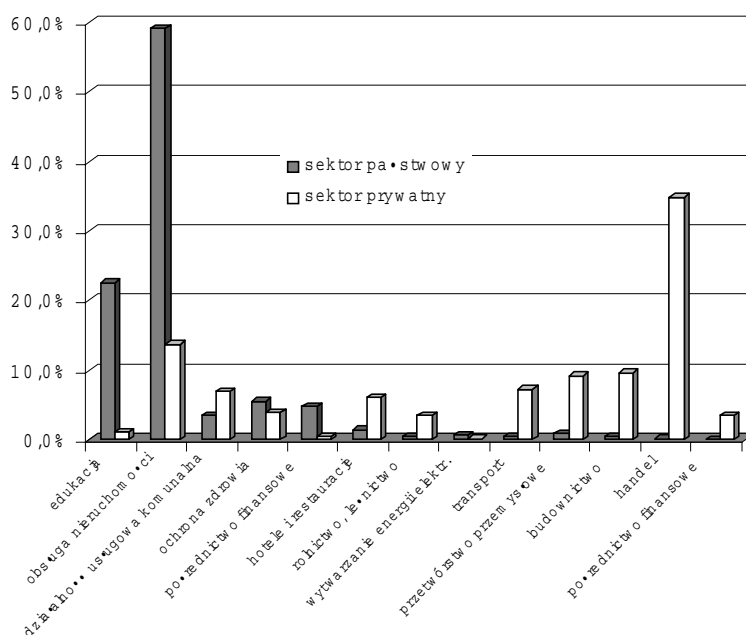
Należy podkreślić, że statystyki ujmują tylko wielkość bezrobocia rejestrowanego, pomijając bezrobocie ukryte. Bez pracy pozostaje znacznie większy odsetek osób, zwłaszcza, że według danych statystycznych średni udział pracujących wyniósł 14% w całym badanym regionie. Natomiast współczynnik aktywności zawodowej we wszystkich 70 gminach przygranicznych wyniósł średnio 50%, przy granicy czeskiej 50%, a słowackiej 49%.

2.2. STRUKTURA SEKTOROWA GOSPODARKI

Trudno wskazać dominującą strukturę branżową przedsiębiorstw zlokalizowanych w pasie zarówno pogranicza polsko-czeskiego, jak i polsko-słowackiego. Przedsiębiorstwa działające na tym obszarze obejmują m.in. zakłady przemysłu ciężkiego, branży

energetycznej, jak również i inne branże: handel, produkcję tkanin, odzieży, przemysł maszynowy, szklarski, ceramiczny, produkcję napojów i artykułów spożywczych.

Ogółem na terenie gmin przygranicznych w 2004 roku funkcjonowało 76 602 firm. Spośród tych podmiotów 95% stanowiły przedsiębiorstwa prywatne (72 426), a 4167 było zarejestrowanych w sektorze publicznym (rys. 3).

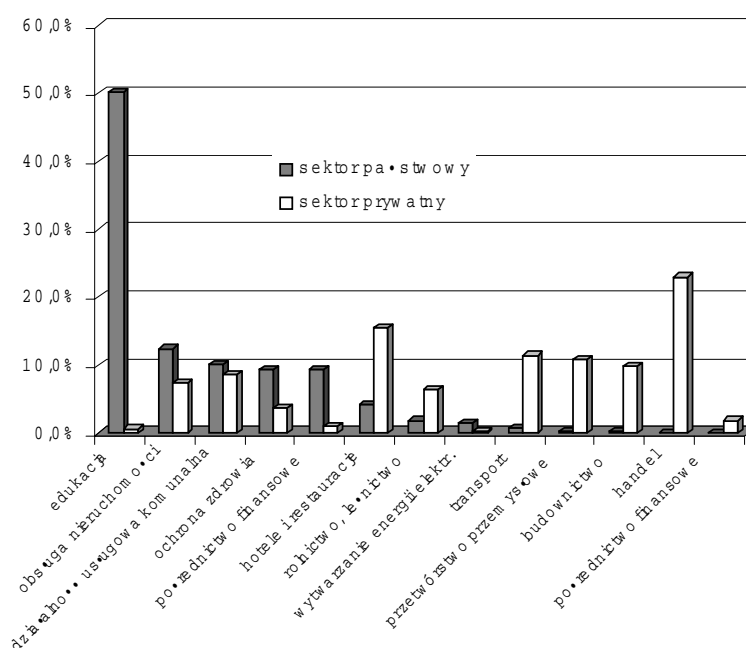

Rysunek 3. Działalność gospodarcza podejmowana w gminach na granicy polsko-czeskiej według sektorów i rodzajów własności
Figure 3. The economic activity in communes on polish-czech border according to kind and ownership sectors

Wśród firm państwowych w gminach leżących wzdłuż granicy z Czechami dominującą jest działalność związana z obsługą nieruchomości, wynajmem i usługami związanymi z prowadzeniem działalności gospodarczej (59,1% zarejestrowanych firm państwowych) oraz działalność edukacyjna (22,6%).

W sektorze prywatnym dominują zaś: handel i naprawy (34,8%) oraz obsługa nieruchomości (13,7% ogółu zarejestrowanych firm prywatnych).

Nieco inaczej struktura działalności kształtuje się w gminach przy granicy słowackiej. Przedstawia ją rysunek 4.

Rysunek 4. Działalność gospodarcza podejmowana w gminach na granicy polsko-słowackiej według sektorów i rodzajów własności
Figure 4. The economic activity in communes on Polish-Slovak border according to kind and ownership sectors

W sektorze państwowym dominują przedsiębiorstwa zajmujące się działalnością edukacyjną (50,3%), natomiast wśród firm prywatnych przeważającą branżą jest handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodów, motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego (23%) oraz hotelarstwo i gastronomia (15,4% funkcjonujących firm prywatnych).

Przedsiębiorstwa w gminach leżących na granicy polsko-czeskiej i polsko-słowackiej działają głównie w sferze „handlu i napraw” (30,2 % przedsiębiorstw). Ponadto często podejmowaną działalnością jest:

- obsługa nieruchomości 14,3%
- budownictwo 9,1%
- przetwórstwo przemysłowe 9,1%
- hotele i restauracje 8,0%
- transport 7,8%

Średni wskaźnik przedsiębiorczości wyrażający liczbę firm prywatnych przypadających na 1000 osób w wieku produkcyjnym wyniósł w badanym regionie 127. Jego wartości wahały się od 51 w Krzanowicach przy granicy czeskiej do 299 w Zakopanem, przy granicy ze Słowacją.

Średnio dla gmin graniczących z Czechami wartość wskaźnika przedsiębiorczości wyniosła 129, natomiast dla pogranicza polsko-słowackiego 123.

O wysokim potencjale gospodarczym analizowanego regionu świadczy również wskaźnik inwestycyjny w gminach, wyrażający udział wydatków inwestycyjnych w ogólnych wydatkach gminy. Dla całego regionu wartość średnia wskaźnika wyniosła 91%, odpowiednio wzdłuż granicy z Czechami 94%, natomiast wzdłuż granicy słowackiej 84%.

3. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Obecne zróżnicowanie polskich granic i obszarów przygranicznych wpisuje się w coraz większym stopniu w procesy rozwojowe Polski, ale także w jakimś stopniu w procesy rozwojowe naszych sąsiadów. Potencjał gospodarczy granicy z Czechami niewiele różni się od granicy polsko-słowackiej.

Gminy położone wzdłuż granicy czeskiej charakteryzuje ponad dwukrotnie wyższy wskaźnik gęstości zaludnienia w porównaniu z pograniczem polsko-słowackim.

Analiza porównawcza tych regionów dowiodła, że gminy na granicy z Czechami charakteryzują m.in.: wyższy udział zatrudnionych w przemyśle, nieco wyższa stopa bezrobocia oraz wyższa wartość wskaźnika inwestycyjnego.

Jedną z cech różnicujących granicę słowacką z czeską jest również struktura branżowa przedsiębiorstw. Przy granicy czeskiej dominują: handel i naprawy, obsługa nieruchomości, budownictwo i przetwórstwo przemysłowe, podczas gdy wzdłuż granicy słowackiej: handel, hotelarstwo i gastronomia oraz transport.

Jednym z kluczowych problemów polskiej części pogranicza jest bezrobocie. Dlatego konieczne jest określenie nowych kierunków rozwoju gospodarczego. Położenie geograficzne i warunki naturalne, a także dotychczasowe tradycje, doświadczenia wyniesione z realizacji projektów w ramach programów Phare CBC i programu Interreg IIIA otwierają obiecujące perspektywy dla rozwoju turystyki, jej różnych form oraz rekreacji. Rozwój tego sektora zależy jednak od poprawy infrastruktury w odnośnym zakresie oraz turystycznej bazy noclegowej. Zasoby naturalne, takie jak: góry, lasy, zasoby wodne oraz dobra

kultury mogą posłużyć za podstawę ożywienia gospodarczego terenów zapóźnionych w rozwoju oraz wzbogacenia ich struktury gospodarczej. Do rozwoju turystyki i rekreacji mogą także przyczynić się silne tradycje wiejskie oraz potencjał licznych osad przygranicznych (agroturystyka).

Atrakcyjność środowiska naturalnego po polskiej stronie pogranicza czesko-polskiego i słowacko-polskiego jest bardzo duża i można ją uznać za jedną z najmocniejszych stron tego obszaru, a także podstawę rozwoju nowych funkcji ekonomicznych. Niestety brak nowoczesnych rozwiązań w zakresie składowania odpadów komunalnych, co dotyczy także ich segregacji i utylizacji (i jest oczywiste wobec rosnącej liczby nielegalnych wysypisk śmieci) jest jedną z najłabszych stron systemu ochrony środowiska na tym obszarze. Regulacji wymagają także systemy wodno-kanalizacyjne. Stworzenie spójnego systemu ochrony gleby oraz wód powierzchniowych i podziemnych przed zanieczyszczeniami pochodzenia komunalnego i przemysłowego na obszarze przygranicznym wymaga wielu inwestycji.

Problemem, który wciąż pozostaje wyzwaniem, jest ryzyko powodzi w górskich regionach przygranicznych, gdyż stanowi to zagrożenie dla bezpieczeństwa środowiska i higieny na skalę wykraczającą poza granice jednego państwa. Pilnej modernizacji wymaga system ochrony przeciwpowodziowej, niedostatecznie wysoki jest standard systemów retencji wody, a także systemów informowania i ostrzegania. Konieczna jest rewaloryzacja ekologiczna oraz inwestycje w infrastrukturę umożliwiające wykorzystanie zbiorników retencyjnych dla celów gospodarczych i rekreacyjnych.

Podsumowując, można stwierdzić, że współpraca transgraniczna między poszczególnymi gminami winna dotyczyć różnych dziedzin, przede wszystkim: ochrony środowiska, turystyki i wypoczynku, rozwoju lecznictwa, rozwoju gospodarczego, zachowania wartości folkloru itp. Na oddzielną uwagę zasługuje kwestia rozwoju powiązań komunikacyjnych, których niedostatek w sposób istotny wpływa na ograniczenie rosnących szybko potrzeb przewozowych, zarówno kolejowych, jak i drogowych.

BIBLIOGRAFIA

- Baza danych statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS):
<http://www.stat.gov.pl>
MRIRW. *Plan rozwoju obszarów wiejskich dla Polski*. 2004.
Strategia rozwoju pogranicza polsko-czeskiego. Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, Katowice 2000.
Szymła Z. *Determinanty rozwoju regionalnego*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 2000.

dr Anna Krakowiak-Bal
Katedra Technicznej Infrastruktury Wsi
Wydział Agrotechnologii
ul. Balicka 104
30-149 Kraków

Recenzent: *Prof. dr hab. Władysława Stola*

Anna Krakowiak-Bal

THE ECONOMIC POTENTIAL OF THE LIMITROPHE COMMUNES OF SOUTHERN POLAND

SUMMARY

The economic potential of communes consists first of all: the professional activity of inhabitants and level of their incomes, the local job market, level and kind of enterprise as well as condition of natural environment.

The economic potential decides about economic development of commune or region. It stipulates the economic conversions concerning incrementation of production, employment and investments.

The purpose of this article is the diagnosis of the economic potential of polish communes lying near the south border. There were analyzed 70 communes in 5 Provinces: Lower Silesia, Opole Voivodeship, Silesia, Malopolska and Podkarpackie. 47 communes lie at the border with the Czech Republic and 23 on the polish-slovak border. The communes are, in prevailing amount, rural, mountain communes and less favoured areas.

The one of chances of the development of this areas, is utilization of their geopolitical location, interregional cooperation with neighboring communes that they have similar values of natural and cultural heritage and the economic potential.

The border of the state does not have to mean the border of well developing region. But, the commune in order to be an attractive partner for others, has to offer specific level of services and has a disposal adequate economic potential.

In order to estimate the economic potential of communes there were used indicators applicable in practice of structural fund able to approximate the economic condition of regions and their potential.

Key words: economic potential of communes, polish-slovak border, polish-czech border